Welk effect heeft het strikt toepassen van overgangsnormen op de verdere schoolloopbaan van zittenblijvers?

Beantwoord door Sjerp van der Ploeg & José Mulder (kennismakelaars Kennisrotonde).

4 augustus 2017; update: augustus 2024

KR. 256

Kort antwoord

Er is geen wetenschappelijk ondersteuning voor de veronderstelling dat het strikt toepassen van overgangsnormen op basis van rapportcijfers een positieve invloed heeft op de verdere schoolloopbaan van leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

Antwoord

Inleiding

Het percentage leerlingen in het voortgezet onderwijs dat blijft zitten neemt al jaren toe. In 2022 lag het gemiddelde percentage zittenblijvers in havo 4 op 19 procent (Inspectie, 2024), waar dat eerst rond de 10 procent lag (Inspectie, 2015). In vwo 5 is het percentage gestegen naar 13 procent in 2022, waar dat eerst rond de 5 procent lag (Inspectie, 2024; Inspectie, 2015).

Er zijn geen landelijke regels voor het zittenblijven van leerlingen. Scholen bepalen in samenspraak met de medezeggenschapsraad zelf het beleid voor zittenblijven. De overgangsnormen zijn onderdeel van het onderwijskundig beleid van de school en moeten worden opgenomen in het schoolplan. De normen zijn veelal gebaseerd op rapportcijfers waarbij het aantal en de zwaarte van onvoldoendes een rol spelen met daarnaast eventuele compensatiemogelijkheden met voldoendes.

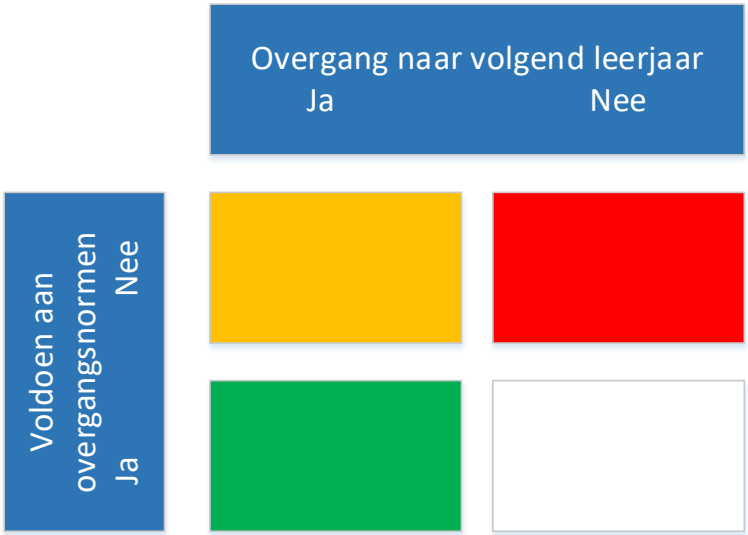
Deze normen zijn leidend bij het (voorwaardelijk) bevorderen van leerlingen naar volgende leerjaren. In de regel wordt daarover in een speciale docentenvergadering aan het einde van het jaar per leerling besloten (Inspectie van het Onderwijs, 2015; 2024) . Er worden daar afhankelijk van de school en leerling soms uitzonderingen gemaakt door leerlingen die niet aan de normen voldoen toch te bevorderen. Die beslisruimte is ook vaak in de overgangsreglement van een school vastgelegd.

Schoolleiders geven aan ernaar te streven om zittenblijven zoveel mogelijk te voorkomen: leerlingen zouden niet moeten blijven zitten, alleen in uitzonderlijke gevallen (Inspectie, 2024). Dit staat echter in contrast met het stijgende aantal zittenblijvers.

Strikt toepassen van de normen

De vraag is nu of het strikt toepassen van de normen op basis van de rapportcijfers een positieve bijdrage levert aan de rest van de schoolcarrière in het voortgezet onderwijs en het eventuele vervolgonderwijs. Op basis van twee dimensies (wel/geen bevordering volgens de norm en wel/niet overgang naar volgende leerjaar) kunnen vier groepen leerlingen onderscheiden worden.

Typologie van overgangsnormen en zittenblijven:

Bij de rode en de groene groep correspondeert de beslissing (wel of niet naar een volgend leerjaar) met de overgangsnorm. Bij de gele groep is dat niet het geval. Hier gaat het om leerlingen die niet aan de norm voldoen maar desondanks toch worden bevorderd. Idealiter zouden we voor het beantwoorden van de vraag gegevens hebben over de schoolloopbanen van deze drie verschillende groepen (de groep leerlingen die volgens de norm wel naar een hoger leerjaar mogen maar waarvoor het besluit negatief uitvalt, is in deze context niet relevant).

Ondanks het feit dat er heel wat onderzoek is verricht naar doubleren en overgaan in het voortgezet onderwijs, hebben we daarin geen onderzoeksdesign zoals hierboven gepresenteerd kunnen vinden. Er is wel onderzoek beschikbaar waaruit we het een en ander kunnen afleiden wat relevant is voor het deels beantwoorden van de vraag.

Een reviewstudie over zittenblijven (Goos e.a., 2013) laat zien dat de empirische studies in het voorgezet onderwijs een overwegend negatief effect van zittenblijven vinden op schoolprestaties. Daarbij gaat het dus om een vergelijking van schoolprestaties (bijvoorbeeld een toets) van de rood-witte met de gele-groene groep. Verder blijkt dat op de langere termijn zittenblijvers vaker van school wisselen en vaker zonder diploma uitstromen. Er zijn geen onderzoeksuitkomsten gevonden over succes in het vervolgonderwijs van zittenblijvers. Wel blijkt uit een beperkt aantal studies dat zittenblijvers op de arbeidsmarkt ongeveer evenveel verdienen of een even hoge uitkering krijgen als niet zittenblijvers. In alle studies die in de review zijn meegenomen, is op de een of andere manier gecontroleerd voor selectie-effecten (het feit dat minder goed presterende leerlingen sowieso een grotere kans hebben om

bijvoorbeeld zonder diploma uit te stromen en ook een grotere kans maken om te blijven zitten). Verder gaat het om zittenblijven zonder dat er een alternatief programma wordt geboden (bijvoorbeeld een zomerschool of extra ondersteuning).

Al met al doen de onderzoeksresultaten vermoeden dat zittenblijven in het voortgezet onderwijs weinig in positieve zin bijdraagt aan de verdere schoolloopbaan. Dat is geen antwoord op de specifieke vraag die hier is gesteld. Wel leiden we eruit af dat de kans niet groot is dat het strikt toepassen van overgangsnormen een positief effect zou hebben. Dat veronderstelt namelijk dat zittenblijven, in tegenstelling tot wat de literatuur suggereert, wel degelijk positieve effecten heeft en dan specifiek voor de groep die ondanks de norm toch overgaat (de gele groep). Op de overige zittenblijvers (de rode groep) zou het effect dan negatief zijn.

Een beperkt onderzoek van Bruin-Van Rossem en Shafekar (2013) op één havo/vwo-school (niet meegenomen in de eerder genoemde review) levert nog aanvullende inzichten. Zij vergeleken de schoolloopbanen van leerlingen waarbij een indeling naar zittenblijvers, niet zittenblijvers en twee soorten bespreekgevallen (weinig en veel onvoldoendes) is gemaakt. De groep 'zware bespreekgevallen' (drie onvoldoendes of meer in de onderbouw van vwo) komt vermoedelijk het dichtst in de buurt van de gele groep: leerlingen die eigenlijk buiten de cijfernormen om toch worden bevorderd. De uitkomsten laten zien dat deze leerlingen het uiteindelijk beter doen dan degenen die wel zijn blijven zitten: ze halen vaker een vwo-diploma, ze stromen minder vaak af naar havo en ze vallen minder vaak uit zonder diploma. Deze uitkomsten wijzen dus ook juist niet op een verondersteld positief effect van strikte toepassing van overgangsnormen op de verdere schoolloopbaan in het vwo. We tekenen wel aan dat hier niet voor selectie-effecten is gecontroleerd en dat er daarom mogelijk een overschatting van de effecten plaatsvindt.

We hebben geen studies aangetroffen waarin specifiek is onderzocht wat het eventuele preventieve effect is van zittenblijven of van het strikt hanteren van overgangsnormen.

Geraadpleegde bronnen

Bruinsma-van Rossum, D. & S. Chafekar. 2013. *Zittenblijven of overgaan. De relatie tussen presteren in VWO-onderbouw en het behalen van een diploma in de bovenbouw,* Utrecht: Universiteit Utrecht/Centrum voor Onderwijs en Leren, scriptie.

van Erp, F., S. Gerritsen, S. Heijnen & K. van der Wiel. 2015. *Zittenblijven in perspectief*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Goos, M., B. Belfi, B. De Fraine, J. Van Damme, P. Onghena & K. Petry. 2013. Effecten van zittenblijven in het basis- en secundair onderwijs in kaart gebracht: Een systematische literatuurstudie, in *Pedagogische Studiën* (30), p. 17-30

Inspectie van het Onderwijs. (2024). *Zittenblijven in het voortgezet onderwijs. Zittenblijven – Ongewenst maar hardnekkig*. Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs. 2015. *Zittenblijven in het voortgezet onderwijs*. De Meern: Inspectie van het Onderwijs.

Over deze vraag

Opgesteld door:	Sjerp van der Ploeg & José Mulder (kennismakelaars Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Leraar vo-school
Geraadpleegde experts:	Dr. Floris Burgers (educatie antropoloog, onderzoekt relatie tussen onderwijs en samenleving) en Prof. Dr. Eddie Denessen (expert op het gebied van kansengelijkheid, leraarverwachtingen, differentiatie in het onderwijs, schoolkeuze)
Onderwijssector:	Voortgezet onderwijs
Trefwoorden:	zittenblijven, schoolprestaties, vervolgonderwijs, overgangsnormen
Referentie:	Kennisrotonde. (2017/2024). Welk effect heeft het strikt toepassen van overgangsnormen op de verdere schoolloopbaan van zittenblijvers? (KR.256)

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een onderdeel van het NRO.